

ГУМАНІЗАЦІЯ – ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються гуманістичні принципи освіти та виховання у вищій школі. Слово як вагомий чинник гуманізації всього навчального процесу має потужний виховний важіль, який спроможний під керівництвом викладача сформувавати моральні норми та принципи молоді людини. Настанови гуманізму та миру - це ті домінанти суспільного життя, які повинні увійти в якості імперативів у масову свідомість та буденну психологію молодих українців.

Ключевые слова: гуманизм, образование, воспитание, личность, украинский язык, моральные нормы и принципы.

Key words: humanism, education, upbringing, personality, Ukrainian, moral norms and principles.

Одним з аспектів перетворень, які відбуваються в нашому суспільстві, є гуманізація всіх сфер життя, що передбачає підвищення культури людини, розвитку її творчого потенціалу.

Саме гуманізація повинна стати основним принципом виховання студентів вищих навчальних закладів. Це інструмент процесу відродження духовності, нової творчості вільної людини, який підносить студента університету на щабель гуманності, інтелекту.

Щоб українська мова не залишалась «трупом слова» [1,121], за словами Лесі Українки, передова українська інтелігенція прикладала і прикладає всі сили, щоб зберегти мову, відстояти її громадянство серед інших мов світу. І «перше всього потрібна ширша освіта на рідній мові, на рідному ґрунті: з освітою на рідній мові швидше дійдемо до рівня світової культурності, ніж з освітою на чужій мові, на чужому ґрунті» [5,3]. Формування особистості починається ще в дитинстві тому Україна повинна дбати про молодше покоління, бо діти – то найцінніший скарб кожної держави.

Українська нація, як і кожна нація світової співдружності, має свою самобутню історію, глибоко гуманістичну ідеологію, власну філософію буття, оригінальну систему виховання. Освіта і виховання є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається саме національними шляхами. Перед вихованням завжди ставилась одна широка мета: виховати людину, якій усе людське буде близьке, рідне. Виховання – це прилучення дитини до світу людських духовних цінностей. Особливої ваги сьогодні набувають такі загальнолюдські цінності як гуманізм, патріотизм, честь, справедливість та ін. Однією з найважливіших реальностей нашого сучасного розвитку є гостра потреба в гуманізації усіх сфер суспільних відносин. Науковці трактують гуманізм як ідейно-моральний принцип, згідно з яким людина – найвища цінність і досконалість природи. Вона наділена творчим потенціалом та високою мораллю, добротою і справедливістю. Гуманізм є особливою формою бачення світу та діяльності в ньому на основі сповідання принципів високої людяності, добра, миру, злагоди, моралі, безкорисливості у ставленні до людей та у взаєминах з ними. Настанови гуманізму та миру – це ті доміанти української ментальності, що мають бути підкріплені на новому етапі розвитку суспільного життя України та ввійти в якості імперативів у масову свідомість та буденну психологію.

Вивчення рідної мови, українських звичаїв, традицій, пробудження спочатку інтересу, а потім і захоплення національними скарбами української культури – ось основна мета викладачів гуманітарних кафедр. Саме рідне слово володіє тими тонкими механізмами, які, впливаючи на емоційну сферу, пробуджують образи мислення, здатність до співпереживання, співчуття, заглиблення в психологічний світ інших людей. Багато студентів українського походження, особливо в південних та східних регіонах, не володіють україн-

ською мовою в повній мірі забули Чії сини? Яких батьків? Ким? За що заку-ті?...[8,62]

Пам'ятаючи, що майже в кожному із них тече кров їх великих пращурів, завдання викладачів зробити так, щоб ця кров «заговорила» і затремтіли мого серця струни [1,58].

На нашу думку, особливу увагу слід звернути на виховання молоді на перших курсах університету. Адже саме цей період теоретично і експериментально обґрунтований у педагогічній науці як період, сприятливий для початку розвитку особистості, яка здатна свідомо обирати свій шлях в житті. Надзвичайна пластичність психіки, велика емоційна чутливість, сприятлива для розвитку моральних почуттів, новоутворення у вигляді усвідомлюваних мотивів, здатних підкорити безпосередні потяги, поява етичних інстанцій роблять цей молодий вік ще вік сенситивним для формування моральних основ особистості. Становлення особистості, на думку С. Л. Рубінштейна, є становленням її основних психологічних ставлень до навколишнього світу. Внутрішні ставлення людини визначають її зовнішню соціальну активність. Серед багатьох ставлень, якими людина вже з раннього дитинства пов'язана з довкіллям, деякі є домінуючими. Це ставлення людини до інших людей, до себе самої та до предметів зовнішнього світу. Ставлення до людей є вирішальним і має характер взаємовідношення. Одним із найважливіших важелів регулювання взаємовідносин у середовищі людей є моральні норми. Вони, як засоби і форми регуляції поведінки, утворюють нормативно-ціннісну систему культури суспільства, покликану забезпечити стабільність і стійкість соціальної системи, упорядковують відносини людей. Моральні норми виступають як засоби накопичення, збереження і передачі соціального досвіду.

У постійному спілкуванні з технікою, у вік комп'ютеризації занедбується творча людина, особливо, діти черствіють, втрачають людяність і стають жорстокими. Щоб не виростити гобсеків в економічному ВНЗ, скупих, безжалісних людей, які понад усе люблять гроші та статки, викладачі мають прикласти немало зусиль, щоб розв'язати проблему, яка стоїть перед кожною молодою людиною: «Для чого живеш? Ти для грошей чи гроші для тебе?».

Саме гуманітарні кафедри формують особистість в молодій людині, саме національна культура, материнська мова здатна зберегти націю від манкурства.

У сучасній педагогічній практиці домінують технократичні підходи до особистості і виховання, які руйнують гуманістичний дух освіти, формують людину-виконавця, конформіста, холодного прагматика. Наслідком цього стала загальна духовна криза.

На сьогодні досить гостро постає питання про сучасний зміст виховання, можливу зміну його орієнтирів. Невідповідність, а, подекуди навіть різкий контраст між ідеалами, віру в які намагалися прищепити педагоги, і реальним життям - усе це неминуче позначилось на моральній культурі не

одного покоління. Прикро, але сьогодні все рідше зустрічається доброзичливість, щирість, а, натомість дуже легко зіткнутися з хамством, жорстокістю, злочинністю. Різні періоди життя суспільства породжують різні явища. Сьогоднішній стан багатьма вченими оцінюється терміном "депривація" (відчуження). З точки зору психології, це стан, пов'язаний з біологічно повноцінним, але психологічно спустошеним середовищем. Саме емоційна депривація породжує байдужість у дітей до всього оточуючого. Порожнина в душі, не заповнена турботою і увагою дорослих, заповнюється негативним. З цього приводу слід згадати вислів педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського: "Байдужість – це велике горе, вона породжує себелюбство, а себелюбство – джерело жорстокості". [7,149] Дж. Локк застерігав дорослих про те, що нудьга – це найміцніша отрута для дитячої душі. Попри все, нам слід, погодитись з тим, що часто педагоги, викладачі, батьки, заклопотані буденними побутовими справами, не звертають належної уваги на дітей, не думаючи про те, що саме діти – це майбутнє і надія держави. І що саме від сьогоднішніх студентів залежить, яким буде життя у майбутньому, і тому дуже важливо сьогодні повернутися обличчям до молодої людини, її потреб і проблем; поставити юнацтво в центрі всього навчально-виховного процесу ВНЗ. Такий підхід потребує зміни прийомів і методів організації роботи.

Наприклад, в американських коледжах та університетах період два роки студенти проходять ряд загальних курсів. Більша частина курсів є обов'язковою, незалежно від майбутньої спеціалізації. Одним із таких вступних курсів є курс мовлення. „Вміння говорити вважається із провідних принципів людської діяльності, від якого залежить успіх або неуспіх "індивіда в різних життєвих обставинах. Невипадково саме страх перед прилюдним виступом очолив список „особистих проблем”, одержаних у результаті опитування великої групи студентів Петербурзького університету [2,121].

Таким чином, перед мовознавцями постають непрості завдання: навчити студентів не тільки грамотно писати, а перш за все говорити, бо саме мова розкриває культуру людини, її освіченість і вихованість. Недарма Платон казав: „Заговори, щоб я тебе побачив”. Душі немає у слові написаному, це розумів ще Сократ. Під владою творчого та руйнівного начал знаходиться така сфера, як стихія людського слова. Викладачі гуманітарних кафедр мають донести до свідомості кожного студента просту істину: мова – це вчинок. Наслідки промови можуть буди найближчі та віддалені.

Ф. Ніцше висловив ідею, згідно з якою в житті існують два протилежних начала – аполонівське (творче) та діонісійське (руйнівне). Під владою творчого та руйнівного начал знаходиться така сфера, як стихія людського слова. «Аполлонівське» начало гармонізує мову людини, вносить у неї благотворчий чи миротворчий, гуманний вплив, перетворює слово на явище культури. «Діонісійське» – несе в собі дух руйнування, згубний для людського спілкування та взаєморозуміння.

Воно породжує сварки і саме є злом, бо руйнує підвалини цивілізованого, культурного співжиття людей. Агресивне слово – це цілком самостійна, дискретна одиниця реальності. Люди, що вступають в спілкування, не завжди рівні: вони відрізняються один від одного своїм соціальним статусом, життєвим досвідом інтелектуальним потенціалом. Викладач має до кожного підібрати «ключ», відкрити можливості студента, знайти спільну мову. І тут авторитетність викладача, його особистість, професіоналізм, моральні якості мають першочергове значення. Відомо, що авторитет викладача складається з двох основних складових: авторитету ролі і авторитету особистості. Якщо кілька років тому у практиці вищої школи у ставленні студентів до викладача найчастіше переважав авторитет ролі, то зараз це авторитет особистості, його яскрава, неповторна індивідуальність, загальна та професійна культура. Саме особистість викладача здійснює потужний виховний (педагогічний) і психотерапевтичний вплив на студентів.

Майстерність викладача визначається почуттям міри, єдністю поваги та вимогливості по відношенню до студентів.

Як бачимо, складові людського спілкування цього великого мистецтва бути серед людей, почувати себе людиною серед людей – багатогранні. Саме з них і складається формула мистецтва спілкування, загальні вимоги до людської взаємодії, основи гуманізму. Тому курс «Української мови професійного спілкування», який читається у вищій школі має надзвичайно важливе значення як вагомий чинник гуманізації всього навчального процесу. Майбутні економісти, менеджери, бухгалтери, фінансисти після закінчення ВНЗ стануть колегами, партнерами по бізнесу і уміння спілкуватися для них стане випробуванням, змусить їх згадати всі правила мовленнєвого етикету, уміння говорити, переконувати, знаходити оптимальний варіант ділових взаємовідносин як по вертикалі (субординація відносин), так і по горизонталі (партнерські). Використання етикетних мовленнєвих оборотів допомагає співрозмовникам встановити контакт, налагодити взаєморозуміння, створити сприятливу психологічну атмосферу. На основі гуманістичних засад, які мають стати стержнем особистості.

До особливостей ділового спілкування належить і підвищення відповідальності учасників за його результат. Можна з упевненістю сказати, що успішна ділова взаємодія у більшості визначається обраною стратегією і тактикою спілкування, тобто умінням правильно сформулювати мету розмови, визначити інтерес партнерів, побудувати обґрунтування власної позиції, аргументовано тактовно доказувати помилковість думок і доводів опонентів.

На думку А. Шопенгауера, «красномовство – це властивість передавати іншим наш погляд на річ чи нашу налаштованість по відношенню до неї, збуджувати в них наші почуття до неї, і таким чином, викликати у них симпатію до нас; і все це під впливом того, що ми передаємо їм словами потік наших думок, причому з такою силою, що він відхиляє хід інших власних думок від прийнятого

вже ними напрямку і заводить його в наш. І успіх цього буде тим більший, чим сильніший хід інших власних думок відхилився від наших. Виходячи з цього, легко зрозуміти, чому власне переконання і пристрасть роблять нас красномовними і що взагалі красномовство швидше дар природи, ніж наслідок мистецтва, хоч і тут мистецтво допомагає природі [9,203].

Треба відзначити, що мистецтво, народна творчість, поезія і українська пісня також є вагомими чинниками гуманізації вищої освіти. Усі вечори, присвячені роковинам відомим українським письменникам, художникам, вечори на Різдво, на свято Святого Миколая, свято Матері, вечори пам'яті жертвам голодомору, свято Перемоги – всі ці заходи формують у студентів гуманне ставлення до Людини, виховують співчуття і переживання за все і всіх, хто нас оточує, хто жив, творив, загинув заради майбутнього.

У діловому спілкуванні треба визначити, що необхідно і доцільно сказати, щоб обов'язково викликати інтерес партнера, а ваша поведінка повинна нести віддзеркалення вашої особистості. Управління настроєм у спілкуванні забезпечує і загально моральний мікроклімат людської взаємодії. Мовленнєва діяльність відіграє тут вирішальну роль, бо людина сама своєю мовою, поведінкою, жестами готує собі добре підґрунтя для вирішення будь-якої проблеми.

За О.О. Леонтєвим, мовленнєва діяльність – це «процес використання людиною мови з метою передачі та засвоєння суспільно-історичного досвіду, або встановлення комунікації, або планування своїх дій» [3,31].

Якщо порівняти молодь, яка навчалась у вищих навчальних закладах 10 років тому, із студентами, які прийшли сьогодні до університету, то помітна велика різниця у їхньому світобаченні, в оцінці навколишнього світу, ставленні до навчання, до викладачів і до своїх колег. Більшість із них прагне будь-якою ціною стати багатими, незалежними від батьків, самостійними в житті. Моральні цінності, почуття відповідальності за все і всіх виражено у них або дуже слабенько, або взагалі відсутнє. Життя внесло у їхню свідомість значні корективи, але разом з тим багато з них пишаються своєю країною і людьми, які в ній живуть, працюють і своєю працею і досягненнями прославляють на весь світ. І це прекрасно.

Усвідомлення того, що ти часточка цього світу і від тебе у великій мірі залежить майбутнє прийдешніх поколінь, змушує молодь переглянути свої погляди на життя, шукати сенс життя. Вища школа покликана допомогти студентам якнайскоріше знайти себе в цьому світі, усвідомити свою значущість у ньому.

Якщо ще вчора здавалось, що в загальній структурі педагогічного процесу у вищій школі головною, ключовою фігурою є викладач, то сьогодні головним у навчальному процесі є студент. Саме він є «сонцем», навколо якого крутиться весь навчальний процес.

Морально виховану особистість характеризує саме усвідомлене прийняття моральних норм як принципів і норм власної поведінки, коли вимоги до особистості стають внутрішніми вимогами особистості до себе.

Проведені в педагогічній і психологічній науці дослідження вказують, що в молодому віці діти здатні засвоїти і усвідомлено користуватись у взаємовідносинах з іншими людьми моральними нормами. Це норми гуманізму, справедливості, правдивості та ін. Одним із найважливіших завдань виховання молоді є формування моральної відповідальності перед іншими людьми і самим собою. Якщо в молоді роки людина засвоїть азбуку моралі, вона і в подальшому свої відносини буде будувати на засадах гуманізму, доброзичливості, справедливості. Але для цього потрібне добре організоване виховання у вищому закладі, в сім'ї, в повсякденному спілкуванні. Це розширює коло проблем - якісна професійна освіта майбутнього вихователя, вчителя і вчительки ВНЗ, бажання кожну хвилину спілкування з дитиною спрямовувати на формування у неї добрих почуттів.

Якщо ми хочемо змінити життя на краще, утвердити гуманізм, альтруїзм, загальнолюдські цінності як основні принципи взаємовідносин між людьми, ми повинні орієнтувати свою діяльність на дитячі проблеми, адже, як справедливо відмітив польський педагог, лікар, поет Януш Корчак, що зміни в дорослих починаються в душах дітей.

Потрібно, щоб освіта була зорієнтована на культуру, зокрема національну, цей напрям зумовлений загальними цілями школи, ВНЗ України.

Література

1. Леся Українка. Пов. вид. тв. в 12-ти т. - К., 1977. - Т. 1. - С. 58.
2. Оптимизация речевого воздействия. М.: Наука, 1990. - С. 121.
3. Основы теории речевой деятельности/Под. Ред. А.А. Леонтьева.- М., 1974. - С. 31
4. Платон. Горгий // Платон. Соч.: В. 3т. - М.: Мысль, 1968. - Т. 2. - С. 38.
5. «Рідний край». - 1910-1911 р. - № 1. - С. 3.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. - СПб.: Питер, 1993. - С. 36.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддане дітям. - К., 1984. - С. 149.
8. Шевченко Т. Кобзар. - К., 1991. - С. 62
9. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Т. 2.-М.:Наука, 1993.- С. 203.